

PÉTER LÁSZLÓ:

József Attila a dogmatizmus ellen

József Attila szegedi éveiben, 1924-25-ben került kapcsolatba a munkásmozgalommal: ő, aki polgári radikális családi és baráti körben nevelkedett, származása és baráti kapcsolatai révén is egyenes úton jutott el a szegedi Munkásmozgalomhoz...

mert véleménye szerint mind a kettő dogmává, kötelező sablonná merevített egy-egy történelmi helyzetnek megfelelő utat, s ehhez makacsul, a valóság fejlődésével mit sem törődve ragaszkodik, öncélú forradalmat vagy hasonlóan öncélú trade-unionizmust játsza...

József Attila világos, logikus okfejtéssel bírálja a két álláspontot. »A szocializmusba való békés belenövés szociáldemokrata eszménye kétségtelenül minden tudományos alapot nélkülöz, de nem kevésbé eszmény, ideál a forradalmi átalakulás hangoztatása úgy, ahogy a baloldal teszi...»

Ebből kétségtelen, hogy a költő 1930 őszén kapcsolódott be az illegális KMP munkájába, s rendkívüli aktivitással vett is részt benne, mindaddig, amíg a moszkvai platformtervezet meg nem tántorította...

Kiutat kerestünk, kiút felé vágyunk s a »Viharadarad« került a kezünkbe, az »Anyu« lapja arcunk feltűzelte

A platformtervezet h) pontjának követelése: harc a művészi minőségért! Nos, majd szóbaállok velük, ha a többes számú alanyhoz többes számú állítmányt tesznek!...»

E keserű-ironikus sorok József Attila és a KMP irodalompolitikai, esztétikai tiszteletkérésének első, hiteles dokumentuma. Ujabb adataink egyelőre még nincsenek, milyen további motívumok járultak hozzá a párt és a költő útjának valóban végzetes szétválásához...

A költő e megállapításait — melyeket a XX. és a XXII. kongresszus megerősített — a KMP szektás vezetői természetesen merően elutasították: »zavaros és opportunisták fejtegetései!«

József Attila említett cikke — nem véletlenül — a XX. kongresszus után került a magyar nyilvánosság elé. Az Új Hang 1956 júliusi számában Kató István tette közzé s egybeként a következőket írta róla: »A magyar forradalomnak az 1919-estől eltérő, bonyolultabb kiegészítést keresők mindazok, akik hosszú éveken keresztül ismételtelen fellepték a párt vezetésében meglevő erős szektárizmust és dogmatizmust ellen...»

1933 tavaszán az Új Március közzétette a Komintern felhívását a munkásmozgalom egységesítéséről...

A 1933 tavaszán az Új Március közzétette a Komintern felhívását a munkásmozgalom egységesítéséről. Kevesebb később a KMP hasonló felhívást adott ki, majd »Egységfront füzetek« címmel kiadványorozatát indította az eszme propagálására...

J. A. másrészt — folytatja — nem él benne a munkásmozgalom eleven sodrában. Mintha messziről, parton megrekedve, nézné a tömeg hullámverését. Elfutnak mellőle a legfontosabb problémák (pl. a háború kérdése), a legaktuálisabb napikérdések. Így azután csak a felszín látja, ötletekre, véletlenadatra témákra szorul... J. A. felúton áll.

rése rejlik, hogy a Moszkvából idelátszó példa, és az ugyanonnan irányított KMP szektás gyakorlata egyaránt taszítóan hatott a költőre, s 1932 végén, de legkésőbb 1933 elején József Attila ezek miatt az okok miatt szakított a KMP-vel.

Réval József mentegeti Pákozdy Ferencet, akinek szomorú szerep jutott a József Attila elleni hajszában. Ő írta a Társadalmi Szemle 1933. februári számában a Külvárosi Éj elutasító, ledorongoló kritikáját. Nem kétséges, hogy Pákozdy azóta megbánta már tettét: erről vall a József Attila emlékére írott verse is, s most levele, melyet Réval tanulmányából ismerünk...

Mi az oka annak, hogy J. A., aki elméletileg marxista, nem tudja meggyőződésébe beolvasztani? Hogy felemás marad?

Egyrészt az, hogy J. A. nem elsődlegesen lírikus természetű. Nála az érzékek nem törnek ki a maguk forró, friss erejében. (Kötetében alig van néhány valóban lírai sor.)

»J. A. másrészt — folytatja — nem él benne a munkásmozgalom eleven sodrában. Mintha messziről, parton megrekedve, nézné a tömeg hullámverését. Elfutnak mellőle a legfontosabb problémák (pl. a háború kérdése)...

A kötet egy másik bírálója, Somodi László, az Új Harcos májusi számában valamivel jobb véleménnyel van József Attiláról, a szocialista lírikusról, bár Pákozdyval ő is azt vallja, hogy az egész kötetben csak öt-hat vers képviseli méltón József Attilát...

A költészetnek — a szocialista költészetnek — ez az utilitarisztikus, szektás fölfogása, bármennyire mentegeti is indítóokait Réval, döntő jelentőségű volt a költő és a KMP közötti konfliktus végső kifejlődésében. A költő, a moszkvai »proletárvölgy« állásfoglalásáról már két évvel ezelőtt megírta véleményét: »A szovjet bürokrácia, ha tehetésége új ember kerül a mozgalomba, inkább hamis vaddal rohan rá, hogy »kimarja.«

József Attilát formálisan, párthatározattal valóban nem »zárták ki« a KMP-ből, erre az illegálitás viszonyai között nem is volt szükség. Hogy »kijagyták« a mozgalomból, s olyan körülmények között, mint amiről a kritikák és Pákozdy vallomása számot adott, az semmivel sem enyhíti a tények értékeltését...

Hát kijöttem ide, az erdőbe. Lány libegés, — a levelek zizegnek, mint a röpcedulák. A föld csöndje

fekszik, nehéz. Ágak, karok nyúlnak: Minden hatalmat!... Lombos hajamba száraz ág hull. A száraz ágak hullnak.

Csak egy pillanatra martak ki, csak. Zúg, erdő elvtárs! Szinte csillogok. Egy pillanatra se martak ki, csak

az az elvadású csahos rám támadt s kijöttem, hogy eröm összeszedje, mint a néni a gallyat, a bánat.

Könnyesepp, — egy hangya ivott belőle, eltünődve nézi benne arcát és mostan nem tud dolgozni tőle.

E vers először az 1932 őszén megjelent Külvárosi Éj c. kötetben látott napvilágot, de nagyon valószínű, hogy már ekkor, 1931 szeptemberében, a Fábry-nak írott levéllel egyidőben íródott. Talán nem tűnik nagy vakmerőségnek, ha egyetlen — de igen jellemző — állítványra alapítjuk föltevésünket. A versben kétszer is előfordul: »Csak egy pillanatra martak ki, csak.«

Ez igaz: József Attila szocialista — kommunista — maradt lélekben, s holtáig következetes antifasziista. De kommunista fölfogását semmiképpen sem szabad azonosítani a KMP akkori szektás vonalával, s így említett cikkeinek a sztálini párttaktikát érintő bírálatát sem szabad jelentéktelen, időleges utat tévesztésként, pillanatnyi melléfogásnak feltüntetni, mint Réval teszi.

Senkije sincs, nem éri gyász, akire csak egy párt vigyáz...

(Duduló)

Boldog volt, amikor ezt a biztonságot a KMP-ben megtalálta vélte, s holtáig fájt neki, hogy »kimarták« a közösségből, melyben nemcsak szektás pártvezetőket, de magyar munkásvégeket is talált. Utolsó versében írta:

Egyedül voltam én sokáig. Majd elfőttek hozzám sokan. Magad vagy, mondták; bár velük voltam volna én boldogban.

(Ime, hát meglettem hazámat)

Lehetetlen ezt másként érteni, mint arra, hogy vágyta a közösséget, de az a párt, amelyben annyira bízott, amiről azt énekelte, hogy nem éri gyász, akire ez a párt vigyáz; az a párt — a szűkebbül, szektás, a magyar valóságtól idegen vezetése következtében — megtagadta őt, cserbenhagyta, kizsárvolta. Tragédiája volt ez nemcsak József Attilának, de a magyar szocialista mozgalomnak is.